

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
KERND OEL 34: De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.			
34	FASE 1 herkennen van en omgaan met eigen gevoelens	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 1 openstaan voor gevoelens en emoties van anderen (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 1 ervaren van overeenkomsten en verschillen in opvattingen en gewoonten van mensen	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 1 zichzelf handhaven binnen de eigen groep en opkomen voor jezelf	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 1 rekening houden met de ander	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 1 ervaren van overeenkomsten en verschillende in gedrag van mensen	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 1 ervaren dat door tegenstrijdige belangen conflicten kunnen ontstaan die je samen kunt oplossen (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 1 ervaren dat mensen in een groep van elkaar afhankelijk zijn en elkaar nodig hebben (onder andere samen spelen en samenwerken) (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 1 samen spelen, samen werken en omgaan met elkaar (met diversiteit in bijv. sociaal-culturele achtergronden) (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 1 (her)kennen van kenmerken en uitingen van vriendschap	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
34	FASE 1 bespreken wat verliefdheid betekent en op welke manieren mensen hieraan uiting geven	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
34	FASE 1 bespreken dat het aanraken van (bepaalde delen van) het lichaam positieve en negatieve gevoelens kan oproepen en hoe hiermee om te gaan	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
34	FASE 1 zorgdragen voor je eigen leefomgeving (thuis, klas, school)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
34	FASE 1 verzorgen van het eigen lichaam	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 1 verkennen van gewoontes op het gebied van voeding en hygiëne	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 1 zorg dragen voor en respectvol omgaan met de eigen gezondheid (lichamelijke en psychische)	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 2 omgaan met eigen emoties (positieve en negatieve) in verschillende situaties	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 2 bewust omgaan met eigen gevoelens en opvattingen en deze voor anderen begrijpelijk uiten	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 2 ervaren dat situaties gevoelens oproepen die niet door iedereen hetzelfde beleefd worden (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 2 uiten en bespreken van een eigen mening en realiseren dat niet iedereen dezelfde mening heeft (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 2 realiseren dat gevoelens van invloed zijn op gedragsuitingen	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 2 bespreken dat conflicten veroorzaakt kunnen worden door tegenstellingen in belangen, opvattingen en gevoelens en hoe hiermee om te gaan (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 2 inleven in en rekening houden met gevoelens, wensen en opvattingen van anderen (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 2 samen onderzoeken van filosofische vragen zonder vaststaande antwoorden te veronderstellen of aan het eind te verwachten	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 2 vinden en houden van een eigen plek binnen de (eigen) groep (zelfstandigheid)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 2 verkennen van de eigen kenmerken, mogelijkheden, beperkingen en voorkeuren en ontwikkelen van een zelfbewuste houding (zelfvertrouwen)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 2 leren om op een zelfbewuste manier verzoeken te doen - te weigeren, complimenten te geven - aan te nemen, kritiek te geven - te ontvangen (weerbare houding)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 2 onderkennen van pesten en bewust zijn van pestgedrag	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 2 onderkennen van vooroordelen en uitingen van discriminatie bij zichzelf en anderen (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 2 zelfstandig uitvoeren van taken/zelfstandig werken	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 2 bewust zijn dat persoonlijke eigenschappen niet vastliggen, maar zich ontwikkelen onder invloed van leeftijd, oefening en sociale omgeving	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 2 verwoorden hoe eenvoudige conflictsituaties in de eigen omgeving ontstaan zijn en welke oplossingen mogelijk zijn (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 2 ontdekken dat de manier waarop je je gedraagt in een bepaalde rol sterk wordt beïnvloed door het verwachtingspatroon dat bij die rol hoort	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 2 samenwerken in een groep: taken verdelen en uitvoeren, afspraken maken en nakomen, hulp vragen en accepteren (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 2 beseffen dat vriendschappen kunnen verschillen maar altijd vertrouwen en respect als basis hebben	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
34	FASE 2 bespreken dat verliefdheid kan verschillen in aspecten als uitingsvorm, leeftijd en geslacht maar altijd vertrouwen en respect als basis hebben	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
34	FASE 2 beseffen dat mensen elkaar kussen, strelen, elkaar aanraken of een andere vorm van seksueel gedrag vertonen, omdat ze van iemand houden of omdat ze dat prettig vinden	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
34	FASE 2 bespreken wat seksueel misbruik inhoudt en op welke manier hulp te vragen is	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
34	FASE 2 beseffen van het belang van (seksuele) integriteit	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
34	FASE 2 bewust worden dat mensen om verschillende redenen vluchten uit hun eigen land (oorlog, identiteit, natuurrampen)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
34	FASE 2 verkennen van de betekenis van privacy (in Nederland)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
34	FASE 2 zorgen voor persoonlijke hygiëne	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 2 beseffen dat wat je eet invloed heeft op je gezondheid	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 2 realiseren dat een combinatie van gezonde voeding en hygiëne de gezondheid bevordert en ziektes kan voorkomen	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 2 aandacht hebben voor lichaamshouding en beweging zoals een verantwoorde (zit-)houding en rust/ontspanning op zijn tijd	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 2 beseffen van de (mede-) verantwoordelijkheid voor eigen en andermans gezondheid	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 2 omgaan met een handicap of ziekte (chronisch) bij jezelf of anderen	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 3 bewust omgaan met eigen gevoelens en opvattingen en deze voor anderen begrijpelijk uiten	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 3 omgaan met eigen emoties (positieve en negatieve) in verschillende situaties	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 3 beseffen van de invloed van eigen gevoelens in de omgang met anderen	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 3 inspelen op de gedachtegang van anderen vanuit de eigen positie (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 3 verklaren dat het gedrag van iemand het gevolg kan zijn van emoties, gevoelens, opvattingen en wensen	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 3 inleven in en omgaan met gevoelens, wensen en opvattingen van anderen (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 3 omgaan met conflictsituaties in de eigen omgeving (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 3 ontdekken dat veel persoonlijke eigenschappen en vaardigheden niet vastliggen, maar ontwikkeld kunnen worden (identiteit)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 3 samenhang zien tussen integratie en behoud van je eigen identiteit (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 3 filosoferen over een idee zonder dit meteen om praktische redenen af te wijzen (gebruiken van gedachten experimenten)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
34	FASE 3 ontwikkelen van een eigen plek binnen de groep (zelfstandigheid)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 3 onderzoeken van de eigen kenmerken, mogelijkheden, beperkingen en voorkeuren en ontwikkelen van een zelfbewuste houding (zelfvertrouwen)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 3 ontwikkelen van een weerbare houding en ontdekken van het belang hiervan (op een zelfbewuste manier verzoeken doen en weigeren, complimenten geven en aannemen, kritiek geven en ontvangen)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 3 onderkennen van pesten en bewust zijn van pestgedrag en werken aan adequate oplossingen	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 3 onderkennen van vooroordelen en discriminatie bij zichzelf en anderen en bespreken hoe hiermee om te gaan (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 3 zelfstandig uitvoeren van taken/zelfstandig werken (werkhouding)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 3 zich medeverantwoordelijk voelen voor het recht op eigen ontplooiing en dat van anderen (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 3 omgaan met conflictsituaties in de eigen omgeving door voor alle partijen passende oplossingen te vinden (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
34	FASE 3 bespreken van verschillen tussen vriendschap en verliefdheid	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
34	FASE 3 samen bespreken van emoties bij verliefdheid en de relatie met seksualiteit	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
34	FASE 3 beseffen dat (bewust) kinderen krijgen beïnvloed kan worden door persoonlijke keuze, religie, cultuur en inkomen	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
34	FASE 3 bewust worden van de (eigen) bijdrage aan een veilige leefomgeving	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
34	FASE 3 herkennen van en passend omgaan met gevaarlijke situaties	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
34	FASE 3 verkennen waarom mensen vluchten uit hun eigen land (grenzen en identiteit, oorlog en vrede)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
34	FASE 3 onderzoeken wat privacy is en hoe hiermee om te gaan in een veranderende samenleving	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
34	FASE 3 beseffen van het belang van vrije meningsuiting (b)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
34	FASE 3 bespreken van verschillende uitingsvormen van discriminatie en waardoor discriminatie kan ontstaan (b)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
34	FASE 3 beseffen van het belang van goede hygiëne	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 3 herkennen van factoren die het eigen gedrag m.b.t. gezondheid en hygiëne beïnvloeden en (mede-)verantwoordelijkheid dragen voor eigen en andermans gezondheid	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 3 realiseren dat een combinatie van gezonde voeding, beweging, hygiëne en rust de gezondheid bevordert en de kans op ziektes vermindert	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
34	FASE 3 besef hebben van het ontstaan van verslavende gewoonten en de invloed hiervan op het functioneren als mens	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 3 omgaan met 'eenvoudige gezondheidsproblemen' en beseffen van consequenties of herstelmogelijkheden	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 3 verkennen m.b.t. het voorkomen, het gevaar en het gebruik van bacteriën en virussen in relatie tot gezondheid (infectie, griep, inenten)	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
34	FASE 3 bekend zijn met instanties die op het gebied van lichamelijke en geestelijke gezondheid hulpverleners en belangen behartigen (bijv. GGD, Riagg, Leger des Heils, Kindertelefoon, Longfonds, Diabetesfonds)	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)		cluster	inhoudslijn
KERND OEL 35: De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.			
35	FASE 1 zorgdragen voor je eigen leefomgeving (thuis, klas, school)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
35	FASE 1 ontdekken dat een veilige leefomgeving vraagt om hygiënisch, nauwkeurig, veilig en zorgzaam handelen	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
35	FASE 1 beseffen dat er mensen zijn aangewezen die de leiding hebben over groepen mensen op school, in de woonplaats, in het land (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
35	FASE 1 verkennen van en beseffen van het belang van leefregels en afspraken thuis, op straat, op school en in de maatschappij (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
35	FASE 1 kennismaken met verschillende voorzieningen in de samenleving zoals onderwijs, politie, brandweer (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
35	FASE 1 veilig gedragen op straat en als (lopende en fietsende) deelnemer aan het verkeer	Deelnemen aan het verkeer	De samenleving
35	FASE 1 bespreken van (eigen) verkeersgedrag	Deelnemen aan het verkeer	De samenleving
35	FASE 1 ontwikkelen van redzaam gedrag als consument	Consument zijn	De samenleving
35	FASE 1 verkennen van de rol van geld in onze samenleving (sparen, ruilen, lenen en kopen)	Consument zijn	De samenleving
35	FASE 2 verkennen van de betekenis van privacy (in Nederland)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
35	FASE 2 beseffen dat er mensen zijn aangewezen die de leiding hebben over groepen en het verschil met 'de baas spelen' (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
35	FASE 2 verkennen van organisatie, functie en taken van onderwijs en gezondheidszorg (sociale voorzieningen) (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
35	FASE 2 verkennen van functie en taken van politie en justitie in de samenleving (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
35	FASE 2 verwoorden van (eigen) verkeersgedrag en handelingsalternatieven bedenken	Deelnemen aan het verkeer	De samenleving
35	FASE 2 veilig gedragen op straat en als (zelfstandig) deelnemer aan het verkeer	Deelnemen aan het verkeer	De samenleving
35	FASE 2 oriënteren op en bespreken van de verkeersinrichtingselementen in de eigen omgeving zoals verkeerborden	Deelnemen aan het verkeer	De samenleving
35	FASE 2 onderzoeken van de rol van geld in onze samenleving (kopen, verkopen, betalen, sparen)	Consument zijn	De samenleving
35	FASE 2 verkennen van invloeden op de consumptie van mensen en de rol van reclame	Consument zijn	De samenleving
35	FASE 2 uitwisselen van ervaringen in de rol van consument (bijv. met betrekking tot reclame en productkeuze)	Consument zijn	De samenleving
35	FASE 2 beseffen dat werken voor je geld een dienst voor een ander betekent en dat dit onafhankelijk maakt (inkomsten/uitgaven)	Consument zijn	De samenleving
35	FASE 3 uitvoeren van taken in een groep: plannen maken en de uitvoering organiseren (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
35	FASE 3 bewust worden van de (eigen) bijdrage aan een veilige leefomgeving	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
35	FASE 3 herkennen van en passend omgaan met gevaarlijke situaties	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
35	FASE 3 onderscheiden van gedragskeuzen in het verkeer en daar standpunten over innemen	Deelnemen aan het verkeer	De samenleving
35	FASE 3 verantwoord handelen in het verkeer onder verschillende omstandigheden en weersgesteldheden (zowel individueel als in groepsverband)	Deelnemen aan het verkeer	De samenleving
35	FASE 3 kennisnemen van belangrijke wet- en regelgeving omtrent het verkeer en hiernaar handelen	Deelnemen aan het verkeer	De samenleving
35	FASE 3 beseffen dat verkeer afhankelijk is van menselijk handelen en als zodanig veranderbaar is	Deelnemen aan het verkeer	De samenleving
35	FASE 3 verlenen van eenvoudige verkeershulp aan jongeren en ouderen	Deelnemen aan het verkeer	De samenleving
35	FASE 3 (bewust) omgaan met (zak-)geld	Consument zijn	De samenleving
35	FASE 3 onderzoeken wat de invloed op de consumptie van mensen is op biologisch, commercieel en sociaal gebied en de rol die je als consument kunt nemen	Consument zijn	De samenleving
35	FASE 3 ervaren wat het belang is van aspecten als gezondheid, veiligheid en stevigheid (maar ook duurzaamheid) bij de keuze van een product	Consument zijn	De samenleving
35	FASE 3 onderzoeken van de rechten als consument en hoe hiermee om te gaan	Consument zijn	De samenleving
35	FASE 3 verkennen van de functie van een bank en de werking van bankrekeningen, internet- en mobiel bankieren	Consument zijn	De samenleving
35	FASE 3 onderzoeken wat de invloed is van het consumptiepatroon van de mens op het milieu (bijv. afvalprobleem)	Omgaan met het milieu	De ruimte om je heen

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
KERNDOEL 36: De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.			
36	FASE 1 bespreken van het recht op 'vrijheid van meningsuiting' (b)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
36	FASE 1 beseffen dat er mensen zijn aangewezen die de leiding hebben over groepen mensen op school, in de woonplaats, in het land (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 1 verkennen van en beseffen van het belang van leefregels en afspraken thuis, op straat, op school en in de maatschappij (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 2 beseffen wat de betekenis is van 'veilig zijn' in Nederland	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
36	FASE 2 bewust worden dat mensen om verschillende redenen vluchten uit hun eigen land (oorlog, identiteit, natuurrampen)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
36	FASE 2 bewust worden dat elk mens dus ook elke kind rechten heeft (b)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
36	FASE 2 beseffen dat er mensen zijn aangewezen die de leiding hebben over groepen en het verschil met 'de baas spelen' (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 2 kennismaken met rol, belang en principes van (nationale) wetgeving (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 2 verkennen van doelen en mogelijke vormen van verkiezingen (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 2 kennismaken met taken en werkwijze van een gemeentebestuur als vorm van openbaar bestuur (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 2 kennismaken met taken en werkwijze van de regering en het parlement (politiek) (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 2 verkennen van de monarchie van Nederland en andere staatsvormen (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 2 verkennen van organisatie, functie en taken van onderwijs en gezondheidszorg (sociale voorzieningen) (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 2 verkennen van functie en taken van politie en justitie in de samenleving (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 2 kennismaken met internationale samenwerkingsverbanden zoals Unicef en ontwikkelingsorganisaties (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 3 verkennen waarom mensen vluchten uit hun eigen land (grenzen en identiteit, oorlog en vrede)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
36	FASE 3 onderzoeken wat privacy is en hoe hiermee om te gaan in een veranderende samenleving	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
36	FASE 3 beseffen van het belang van vrije meningsuiting (b)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
36	FASE 3 verdiepen in kinderrechten/mensen-rechten en het belang hiervan (b)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
36	FASE 3 verkennen van (taken van) internationale instellingen zoals de Verenigde Naties (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 3 inzicht krijgen in (het functioneren van) de parlementaire democratie in Nederland (staatsinrichting) (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 3 onderzoeken van indeling en werkwijze van openbaar bestuur op gemeentelijk, provinciaal en landelijk niveau (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 3 verkennen van rol en belang van (internationale) wetgeving en de wijze waarop deze tot stand komt (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 3 zicht krijgen op het ontstaan van de huidige machtsblokken in de wereld (oorlog en vrede) (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 3 verkennen van de samenwerking tussen landen op politiek en economisch gebied en onderzoeken hoe dit zichtbaar is in de samenleving (globalisering, wereldeconomie) (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
36	FASE 3 verdiepen in aspecten van de verzorgingsstaat Nederland zoals stimuleren van 'een leven lang leren' (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)		cluster	inhoudslijn
KERNDOEL 37: De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.			
37	FASE 1 openstaan voor gevoelens en emoties van anderen (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 1 ervaren van overeenkomsten en verschillen in opvattingen en gewoonten van mensen	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 1 ervaringen opdoen met eenvoudige filosofische gesprekken	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 1 rekening houden met de ander	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 1 ervaren dat door tegenstrijdige belangen conflicten kunnen ontstaan die je samen kunt oplossen (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 1 ervaren dat mensen in een groep van elkaar afhankelijk zijn en elkaar nodig hebben (onder andere samen spelen en samenwerken) (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 1 bespreken van verschillende vormen van samenleven, dat dit kan veranderen in de tijd en wat dit voor mensen betekent (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 1 gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 1 samen spelen, samen werken en omgaan met elkaar (met diversiteit in bijv. sociaal-culturele achtergronden) (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 1 beseffen dat er mensen zijn aangewezen die de leiding hebben over groepen mensen op school, in de woonplaats, in het land (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
37	FASE 1 verkennen van en beseffen van het belang van leefregels en afspraken thuis, op straat, op school en in de maatschappij (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
37	FASE 1 kennismaken met verschillende voorzieningen in de samenleving zoals onderwijs, politie, brandweer (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
37	FASE 2 ervaren dat situaties gevoelens oproepen die niet door iedereen hetzelfde beleeft worden (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 2 uiten en bespreken van een eigen mening en realiseren dat niet iedereen dezelfde mening heeft (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 2 bespreken dat conflicten veroorzaakt kunnen worden door tegenstellingen in belangen, opvattingen en gevoelens en hoe hiermee om te gaan (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 2 inleven in en rekening houden met gevoelens, wensen en opvattingen van anderen (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 2 samen onderzoeken van filosofische vragen zonder vaststaande antwoorden te veronderstellen of aan het eind te verwachten	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 2 leren om op een zelfbewuste manier verzoeken te doen - te weigeren, complimenten te geven - aan te nemen, kritiek te geven - te ontvangen (weerbare houding)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 2 onderkennen van pesten en bewust zijn van pestgedrag	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 2 onderkennen van vooroordelen en uitingen van discriminatie bij zichzelf en anderen (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 2 verwoorden hoe eenvoudige conflictsituaties in de eigen omgeving ontstaan zijn en welke oplossingen mogelijk zijn (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 2 ontdekken dat de manier waarop je je gedraagt in een bepaalde rol sterk wordt beïnvloed door het verwachtingspatroon dat bij die rol hoort	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 2 samenwerken in een groep: taken verdelen en uitvoeren, afspraken maken en nakomen, hulp vragen en accepteren (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 2 gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 2 beseffen dat vriendschappen kunnen verschillen maar altijd vertrouwen en respect als basis hebben	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
37	FASE 2 beseffen van het belang van (seksuele) integriteit	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
37	FASE 2 kennismaken van de begrippen vooroordeel, discriminatie, tolerantie, emancipatie en de vrijheid van meningsuiting en hun onderlinge relatie en onderzoeken wat de effecten zijn (b)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
37	FASE 2 bewust worden dat elk mens dus ook elke kind rechten heeft (b)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
37	FASE 2 beseffen dat er mensen zijn aangewezen die de leiding hebben over groepen en het verschil met 'de baas spelen' (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
37	FASE 2 verkennen van organisatie, functie en taken van onderwijs en gezondheidszorg (sociale voorzieningen) (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
37	FASE 2 verkennen van functie en taken van politie en justitie in de samenleving (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
37	FASE 2 oriënteren op en bespreken van de verkeersinrichtingselementen in de eigen omgeving zoals verkeerborden	Deelnemen aan het verkeer	De samenleving
37	FASE 3 beseffen van de invloed van eigen gevoelens in de omgang met anderen	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 3 inspelen op de gedachtegang van anderen vanuit de eigen positie (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 3 verklaren dat het gedrag van iemand het gevolg kan zijn van emoties, gevoelens, opvattingen en wensen	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
37	FASE 3 inleven in en omgaan met gevoelens, wensen en opvattingen van anderen (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 3 omgaan met conflictsituaties in de eigen omgeving (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 3 ontdekken dat veel persoonlijke eigenschappen en vaardigheden niet vastliggen, maar ontwikkeld kunnen worden (identiteit)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 3 samenhang zien tussen integratie en behoud van je eigen identiteit (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 3 filosoferen over een idee zonder dit meteen om praktische redenen af te wijzen (gebruiken van gedachten experimenten)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
37	FASE 3 ontwikkelen van een weerbare houding en ontdekken van het belang hiervan (op een zelfbewuste manier verzoeken doen en weigeren, complimenten geven en aannemen, kritiek geven en ontvangen)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 3 onderkennen van pesten en bewust zijn van pestgedrag en werken aan adequate oplossingen	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 3 onderkennen van vooroordelen en discriminatie bij zichzelf en anderen en bespreken hoe hiermee om te gaan (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 3 zich medeverantwoordelijk voelen voor het recht op eigen ontplooiing en dat van anderen (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 3 omgaan met conflictsituaties in de eigen omgeving door voor alle partijen passende oplossingen te vinden (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 3 gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
37	FASE 3 bespreken van de invloed van sociale druk van anderen en de media op seksueel gedrag	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
37	FASE 3 beseffen van het belang van (seksuele) integriteit	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
37	FASE 3 bespreken van verschillende uitingsvormen van discriminatie en waardoor discriminatie kan ontstaan (b)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
37	FASE 3 verdiepen in kinderrechten/mensen-rechten en het belang hiervan (b)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
37	FASE 3 kennis en inzicht verwerven in het ontstaan van (internationale) conflicten en de wijze waarop naar oplossingen wordt gestreefd (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)		cluster	inhoudslijn	
KERND OEL 38: De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.				
38	FASE 1	ervaringen opdoen met eenvoudige filosofische gesprekken	Gevoelens, wensen en opvattingen Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander Jezelf en de ander
38	FASE 1	bespreken van verschillende vormen van samenleven, dat dit kan veranderen in de tijd en wat dit voor mensen betekent (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
38	FASE 1	samen spelen, samen werken en omgaan met elkaar (met diversiteit in bijv. sociaal-culturele achtergronden) (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
38	FASE 1	ontdekken dat iedereen deel uitmaakt van verschillende groepen waarin verschillende rollen worden vervuld (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
38	FASE 1	bespreken van verschillende relatievormen	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 1	bespreken wat verliefdheid betekent en op welke manieren mensen hieraan uiting geven	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 1	bespreken dat het aanraken van (bepaalde delen van) het lichaam positieve en negatieve gevoelens kan oproepen en hoe hiermee om te gaan	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 1	kennismaken met gebruiken, leefgewoonten en feestdagen vanuit verschillende culturele achtergronden in de eigen omgeving (bijv. eetgewoonten, kleding, bouwstijlen) (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
38	FASE 1	kennismaken met gebruiken en feestdagen bij verschillende levensbeschouwingen (geestelijke stromingen) (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
38	FASE 2	ervaren dat situaties gevoelens oproepen die niet door iedereen hetzelfde beleefd worden (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
38	FASE 2	uiten en bespreken van een eigen mening en realiseren dat niet iedereen dezelfde mening heeft (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
38	FASE 2	bespreken dat conflicten veroorzaakt kunnen worden door tegenstellingen in belangen, opvattingen en gevoelens en hoe hiermee om te gaan (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
38	FASE 2	samen onderzoeken van filosofische vragen zonder vaststaande antwoorden te veronderstellen of aan het eind te verwachten	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
38	FASE 2	onderkennen van vooroordelen en uitingen van discriminatie bij zichzelf en anderen (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
38	FASE 2	ontdekken dat iedereen deel uitmaakt van verschillende groepen waarin verschillende rollen worden vervuld (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
38	FASE 2	bespreken van ervaringen met verschillende samenlevingsvormen zoals woon-, leef- en werkgemeenschappen en wat dit voor mensen betekent (wederzijdse afhankelijkheid en beïnvloeding) (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
38	FASE 2	onderzoeken van de wijze van (samen)leven van mensen in Nederland (multiculturele samenleving) (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
38	FASE 2	inzien hoe sekserollen ontstaan en worden aangeleerd (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
38	FASE 2	bespreken dat verliefdheid kan verschillen in aspecten als uitingsvorm, leeftijd en geslacht maar altijd vertrouwen en respect als basis hebben	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 2	beseffen dat mensen elkaar kussen, strelen, elkaar aanraken of een andere vorm van seksueel gedrag vertonen, omdat ze van iemand houden of omdat ze dat prettig vinden	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 2	bespreken dat mensen kunnen kiezen voor verschillende relatievormen en dat daar verschillend over wordt gedacht	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 2	bespreken wat seksueel misbruik inhoudt en op welke manier hulp te vragen is	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 2	beseffen van het belang van (seksuele) integriteit	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 2	kennismaken van de begrippen vooroordeel, discriminatie, tolerantie, emancipatie en de vrijheid van meningsuiting en hun onderlinge relatie en onderzoeken wat de effecten zijn (b)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
38	FASE 2	ontdekken van verschillen in gebruiken en leefgewoonten vanuit verschillende culturele achtergronden in de eigen omgeving (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
38	FASE 2	onderzoeken van kenmerkende eigenschappen van verschillende geestelijke stromingen in Nederland	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
38	FASE 2	ontdekken van de relatie tussen rol en verwachtingspatroon van mensen en de wijzigingen in beide onder invloed van tijd en (sub)cultuur (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
38	FASE 2	bespreken wat de invloed is van sekse, cultuur, leeftijd op leefgewoonten en samenleven (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
38	FASE 3	inleven in en omgaan met gevoelens, wensen en opvattingen van anderen (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
38	FASE 3	ontdekken dat veel persoonlijke eigenschappen en vaardigheden niet vastliggen, maar ontwikkeld kunnen worden (identiteit)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
38	FASE 3 samenhang zien tussen integratie en behoud van je eigen identiteit (b)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
38	FASE 3 filosoferen over een idee zonder dit meteen om praktische redenen af te wijzen (gebruiken van gedachten experimenten)	Gevoelens, wensen en opvattingen	Jezelf en de ander
38	FASE 3 onderkennen van vooroordelen en discriminatie bij zichzelf en anderen en bespreken hoe hiermee om te gaan (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
38	FASE 3 verkennen van kenmerken en overeenkomsten van en verschillen tussen samenlevingsvormen zoals woon-, leef- en werkgemeenschappen (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
38	FASE 3 inzien hoe sekserollen ontstaan en worden aangeleerd (b)	Samen leven en samenwerken	Jezelf en de ander
38	FASE 3 samen bespreken van emoties bij verliefdheid en de relatie met seksualiteit	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 3 bespreken dat er verschillende uitingsvormen van en opvattingen over seks zijn	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 3 realiseren dat er verschillende gewoonten en opvattingen bestaan over bloot	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 3 bespreken van de invloed van sociale druk van anderen en de media op seksueel gedrag	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 3 bespreken dat mensen kunnen kiezen voor verschillende relatievormen en welke consequenties dat heeft	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 3 beseffen dat (bewust) kinderen krijgen beïnvloed kan worden door persoonlijke keuze, religie, cultuur en inkomen	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 3 bespreken wat seksueel misbruik inhoudt en op welke manier hulp te vragen is	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 3 beseffen van het belang van (seksuele) integriteit	Relaties en seksualiteit	Jezelf en de ander
38	FASE 3 bespreken van verschillende uitingsvormen van discriminatie en waardoor discriminatie kan ontstaan (b)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
38	FASE 3 onderzoeken van gebruiken, leefgewoonten en feestdagen van mensen met verschillende culturele achtergronden in de wereld (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
38	FASE 3 onderscheiden van belangrijke geestelijke stromingen in de wereld en de invloed van hun kenmerkende eigenschappen op een samenleving (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
38	FASE 3 bespreken van ontwikkelingen als ontkerkelijkheid en uitbreiding van geloofsgemeenschappen en de (mogelijke) invloed op de samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
38	FASE 3 bespreken wat de invloed is van sekse, cultuur, leeftijd op leefgewoonten en samenleven (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)		cluster	inhoudslijn
KERNDOEL 39: De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.			
39	FASE 1	bewust worden dat de mens invloed heeft op de natuurlijke omgeving	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
39	FASE 1	onderzoeken van een positieve bijdrage aan de zorg voor het milieu	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
39	FASE 2	verkennen van aspecten van het begrip 'milieu' zoals milieuvervuiling	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
39	FASE 2	verantwoordelijkheid dragen voor de eigen leefomgeving en een actieve bijdrage leveren aan de zorg voor het milieu	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
39	FASE 2	werken aan een duurzame samenleving	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
39	FASE 2	verkennen van de relatie tussen natuur en milieu (bijv. Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer)	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
39	FASE 3	onderzoeken wat de invloed is van het consumptiepatroon van de mens op het milieu (bijv. afvalprobleem)	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
39	FASE 3	beseffen van het belang om natuur te behouden	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
39	FASE 3	verkennen van mogelijkheden van de mens om bij te dragen aan behoud/herstel van het natuurlijk evenwicht (watermanagement)	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
39	FASE 3	zorgdragen voor het milieu	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
39	FASE 3	verkrijgen van een beginnend ecologisch inzicht (duurzame ontwikkeling)	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)	cluster	inhoudslijn
KERND OEL 40: De leerlingen leren in de eigen omgeving veel voorkomende planten en dieren onderscheiden en benoemen en leren hoe ze functioneren in hun leefomgeving.			
40	FASE 1 verkennen van verschijnselen die voorkomen in de natuurlijke omgeving (vegetatie en dieren)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
40	FASE 1 ontmoeten, verwonderen en beseffen van de grote diversiteit aan planten, dieren en schimmels (paddenstoelen)	Omgaan met de natuur	Planten, dieren en de mens
40	FASE 1 ervaren van schoonheid en esthetische waarde van natuur (met planten en dieren)	Omgaan met de natuur	Planten, dieren en de mens
40	FASE 1 waarnemen en verkennen van de omgeving met al je zintuigen	Omgaan met de natuur	Planten, dieren en de mens
40	FASE 1 ervaren dat bomen (en andere planten) veranderen met de seizoenen	Omgaan met de natuur	Planten, dieren en de mens
40	FASE 1 met zorg omgaan met <u>planten</u> en <u>dieren</u>	Omgaan met de natuur	Planten, dieren en de mens
40	FASE 1 kennismaken van enkele veel voorkomende planten en dieren in de eigen omgeving met naam, enkele kenmerken en de leefomstandigheden	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
40	FASE 1 realiseren dat <u>planten</u> en <u>dieren</u> voedsel zijn voor andere planten en dieren en voor de mens (voedselkringloop)	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
40	FASE 1 beseffen dat planten, dieren en de mens in hun leefomgeving water, voedsel en een plek nodig hebben om te leven	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 1 realiseren dat mensen voedsel meestal moeten bewerken en bereiden	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 1 waarnemen en verkennen van elementaire fasen in groei, ontwikkeling (bloei) en voortplanting van planten, van dieren en van de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 1 realiseren dat een levend wezen steeds voortkomt uit een ander levend wezen van dezelfde soort	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 1 ontdekken dat sommige dieren eieren leggen en dat de geboorte wordt voorafgegaan door de ontwikkeling in een ei	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 1 bespreken dat <u>mensen</u> en sommige dieren levend baren en dat de geboorte wordt voorafgegaan door een periode van <u>gedragen worden door de moeder</u>	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 2 onderzoeken hoe de ruimte om je heen er uitziet	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
40	FASE 2 ontdekken wat er groeit en bloeit in de ruimte om je heen (vegetatie)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
40	FASE 2 ontmoeten, verwonderen en beseffen van de grote verscheidenheid aan planten, dieren en paddenstoelen (schimmels)	Omgaan met de natuur	Planten, dieren en de mens
40	FASE 2 ervaren van schoonheid en esthetische waarde van natuur voor de mens	Omgaan met de natuur	Planten, dieren en de mens
40	FASE 2 met zorg omgaan met <u>planten</u> en <u>dieren</u>	Omgaan met de natuur	Planten, dieren en de mens
40	FASE 2 verkennen van de functionele waarde van planten en dieren voor de mens zoals leverancier van zuurstof en voedsel en de rol voor genezing	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
40	FASE 2 verkennen van de rol van <u>planten</u> en <u>dieren</u> bij <u>technologische ontwikkelingen</u> en uitvindingen (bijv. klittenband, neus hogesnelheidstrein, oppervlak zwempak)	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
40	FASE 2 onderzoeken dat planten, dieren en de mens voor groei en ontwikkeling voedsel, water, licht en juiste temperatuur nodig hebben	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 2 verkennen van aanpassingen van planten en dieren aan temperatuur, droogte, wind en vijanden waardoor ze in een bepaalde omgeving kunnen overleven	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 2 observeren van het gedrag van een dier in relatie tot de omgeving	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 2 beseffen wat het belang is van voeding en een goed voedingspatroon	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 2 onderzoeken waarvoor je je zintuigen gebruikt en nodig hebt in je omgeving, bewust ervaren van de werking ervan en verkennen waarvoor dieren hun zintuigen gebruiken	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 2 beseffen dat mensen, dieren en planten geboren worden of ontkiemen, groeien en ontwikkelen, zich kunnen voortplanten en zullen doodgaan (levenscyclus)	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 2 verkennen van vormen van voortplanting bij planten (via zaad dat zich ontwikkelt in een vrucht of via knol, bol of uitlopers)	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
40	FASE 2 onderzoeken hoe zaden van planten zich verspreiden (wind, water, vogels) en volgen van de ontwikkeling van zaadje (ontkiemen) naar plant (zaaiproeven) bij verschillende (snelgroeïende) zaden	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 ontmoeten, verwonderen en beseffen van de grote verscheidenheid aan planten, dieren en paddenstoelen (schimmels)	Omgaan met de natuur	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 ervaren van schoonheid en esthetische waarde van natuur voor de mens	Omgaan met de natuur	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 met zorg omgaan met <u>planten</u> en <u>dieren</u>	Omgaan met de natuur	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 ordenen en indelen van planten en dieren in hoofdgroepen en soorten (plantenrijk en dierenrijk)	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 ordenen en op naam brengen van, planten (en paddenstoelen) en dieren uit de omgeving met behulp van passende determinatie sleutels (op kaart en computer)	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 onderzoeken van het 'sociale verband' waarin dieren leven	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 kennismaken met fossielen en het begrip evolutie; vergelijken van fossielen met huidige planten en dieren	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 onderzoeken van het 'sociale verband' de wisselwerking tussen planten, dieren, mensen en omgeving	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 onderzoeken waarom mensen dieren houden en gewassen beheren	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 onderzoeken van voedselrelaties en voedselketens (of -kringlopen) met de rol van planten, dieren, schimmels en bacteriën (levenscyclus)	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 reflecteren op betekenissen van <u>dieren</u> en <u>planten</u> in relatie tot voor mensen relevante <u>technologische ontwikkelingen</u> (bijv. op het gebied van voeding, medicijnen, apparatuur)	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 verkennen van uiterlijke overeenkomsten en verschillen tussen onderdelen van mensen, mensen in hun omgeving en elders in de wereld alsook tussen mensen en (zoog-)dieren	De mens	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 onderzoeken hoe planten en dieren zich aanpassen aan de seizoenen en leefomgevingen (bijv. groeien of leven in 'sociaal verband')	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 onderzoeken van het gedrag van dieren (bijv. bodemdieren, huisdier)	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
40	FASE 3 uitvoeren van eenvoudige experimenten met planten (bijv. factoren die van invloed zijn op de groei) en met dieren (bijv. factoren die van invloed zijn op de voorkeuren van grondieren zoals regenwormen); waarbij de zorg voor levende organismen niet uit het oog wordt verloren	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)		cluster	inhoudslijn
KERND OEL 41: De leerlingen leren over de bouw van planten, dieren en mensen en over de vorm en functie van hun onderdelen.			
41	FASE 1 waarnemen van de elementaire onderdelen van de plant en van het dier en de functie ervan	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
41	FASE 1 verkennen van uiterlijke kenmerken van planten, van dieren zoals vorm, kleur, bouw en beharing:	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
41	FASE 1 herkennen en benoemen van onderdelen van het eigen lichaam (mens)	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 1 verkennen van de globale werking van lichaamsdelen	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 1 onderzoeken van de vorm en functie van de zintuigen van de mens	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 1 ontdekken en benoemen van eigen duidelijke uiterlijke kenmerken en de overeenkomsten of verschillen met andere mensen (kinderen)	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 1 vergelijken van onderdelen van de <u>mensen</u> met onderdelen van dieren	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 verkennen en onderzoeken van de elementaire onderdelen van planten en dieren (zoals organen) en de functie ervan	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 waarnemen en op basis van uiterlijke kenmerken vergelijken van (delen van) verschillende planten (bijv. vorm, kleur, bouw, geur, bloeiwijze) en vergelijken van (delen van) verschillende dieren (bijv. vorm, kleur, bouw, beharing, gedrag)	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 verkennen van eigenschappen en kenmerken van planten en dieren die passen bij de leefomgeving (levensgemeenschap)	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 hanteren van eenvoudige zoekkaarten van planten en van dieren	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 verkennen van de rol van <u>planten</u> en <u>dieren</u> bij <u>technologische ontwikkelingen</u> en uitvindingen (bijv. klittenband, neus hogesnelheidstrein, oppervlak zwempak)	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 onderzoeken van de uitwendige vorm en bouw van de ledematen van de mens en hun functie (vorm en functie)	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 onderscheiden en verkennen bij jezelf van 'de van buitenaf waarneembare' inwendige lichaamsdelen en organen (hart, bloedsomloop, longen, spieren, skelet, ademhaling en spijsverteringsstelsel) en verkennen wat hun functie is	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 ontdekken van overeenkomsten en verschillen in uiterlijk, bouw en (voort-)beweging tussen <u>mensen</u> onderling en tussen mens en zoogdieren	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 verkennen van aanpassingen van planten en dieren aan temperatuur, droogte, wind en vijanden waardoor ze in een bepaalde omgeving kunnen overleven	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 beseffen wat het belang is van voeding en een goed voedingspatroon	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 onderzoeken en waarnemen van de elementaire fasen in groei en ontwikkeling van dieren en van de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 onderzoeken waarvoor je je zintuigen gebruikt en nodig hebt in je omgeving, bewust ervaren van de werking ervan en verkennen waarvoor dieren hun zintuigen gebruiken	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 beseffen dat mensen, dieren en planten geboren worden of ontkiemen, groeien en ontwikkelen, zich kunnen voortplanten en zullen doodgaan (levenscyclus)	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 verkennen van vormen van voortplanting bij planten (via zaad dat zich ontwikkelt in een vrucht of via knol, bol of uitlopers)	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 onderzoeken hoe zaden van planten zich verspreiden (wind, water, vogels) en volgen van de ontwikkeling van zaadje (ontkiemen) naar plant (zaaiproeven) bij verschillende (snelgroeïende) zaden	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 verkennen van manieren waarop dieren zich voortplanten en realiseren dat een levend wezen steeds voortkomt uit een ander levend wezen van dezelfde soort	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 2 oriënteren op de <u>voortplanting</u> en de functie(s) van voortplantingsorganen bij <u>mensen</u> en de vergelijking maken met dieren	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 verkennen van overeenkomsten en verschillen tussen onderdelen van verschillende plantensoorten en tussen onderdelen van verschillende diersoorten	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 kennismaken met de begrippen <u>organisme</u> , <u>orgaan</u> en <u>cellen</u>	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 kennismaken met inwendige organen van dieren	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 verkennen van overeenkomsten en verschillen van onderdelen bij (zaad-)planten en vergelijken van (inwendige) organen van (zaad-)planten met die van dieren en de mens	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 vergelijken van organen van dieren met die van de mens en van (zaad-)planten	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
41	FASE 3 onderzoeken van het verband tussen vorm en functie bij (onderdelen van) planten en bij (onderdelen van) dieren	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 onderzoeken van vorm en functie van uitwendige en inwendige lichaamsdelen (organen) van de mens en systemen van het menselijk lichaam (ademhaling, bloedsomloop, voortbeweging en stofwisseling)	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 bewust ervaren van het belang en de functie van zelfs kleinste onderdelen van een mens	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 onderzoeken van de bouw en functie van het skelet	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 verkennen van uiterlijke overeenkomsten en verschillen tussen onderdelen van mensen, mensen in hun omgeving en elders in de wereld alsook tussen mensen en (zoog-)dieren	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 vergelijken van organen van de mens met die van dieren en (zaad-)planten	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 verkennen van overeenkomsten en verschillen in functioneren van het ademhalingssysteem, voortbewegingsapparaat en zintuigen van <u>mensen</u> en bepaalde groepen dieren	De mens	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 ervaren dat voor dieren en voor de mens voedsel en water noodzakelijk zijn voor groei en ontwikkeling (opbouw, handhaving, herstel en energie)	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 onderzoeken van het gedrag van dieren (bijv. bodemdieren, huisdier)	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 uitvoeren van eenvoudige experimenten met planten (bijv. factoren die van invloed zijn op de groei) en met dieren (bijv. factoren die van invloed zijn op de voorkeuren van grondieren zoals regenwormen); waarbij de zorg voor levende organismen niet uit het oog wordt verloren	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 uitzoeken van de werking en functies van zintuigen, huid, afweersysteem, spierstelsel, skelet, bloedvatstelsel, ademhalingssysteem, spijsverteringsstelsel en voortplantingsorganen bij dieren en bij de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 onderzoeken welke onderdelen van planten zorgen voor functies als stevigheid, voortplanting, stofwisseling en transport	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 onderzoeken van de wijze waarop de zintuigen verschijnselen als licht, kleur, geur of geluid waarnemen	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 bewust ervaren van de complexe samenwerking van lichaamsdelen bij menselijk handelen en bewegen	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 onderzoeken en waarnemen van het verschil tussen voortplanting door zaad en door knol, bol en uitlopers	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 kennismaken van de ontwikkelingsfasen bij de voortplanting van dieren	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 beseffen dat soortkenmerken worden doorgegeven aan nakomelingen en wat daar het gevolg van is	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 kennismaken en onderzoeken van aspecten van de voortplanting van de mens en seksualiteit zoals doorgifte van erfelijke eigenschappen	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
41	FASE 3 verkennen van lichamelijke veranderingen die optreden bij <u>mensen</u> tijdens de puberteit	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)		cluster	inhoudslijn	
KERND OEL 42: De leerlingen leren onderzoek doen aan materialen en natuurkundige verschijnselen, zoals licht, geluid, elektriciteit, kracht, magnetisme en temperatuur.				
42	FASE 1	verkennen en benoemen van dingen en verschijnselen in de natuurkunde met karakteristieke eigenschappen als resultaat van: ik zie, ik hoor, ik voel, ik ruik, ik proef	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 1	ontdekken en verwonderen over: licht (licht en donker), geluid (volume, toonhoogte), temperatuur (warmte), kracht (van magneten, van water) en elektriciteit (lamp en zoemer)	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 1	beseffen dat natuurkundige verschijnselen veel bieden, maar ook gevaarlijk kunnen zijn	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 2	ervaring opdoen met en onderzoeken van het verschijnsel licht: lichtbronnen; doorlaten of terugkaatsen van licht (licht gaat alle kanten op); schaduwvorming; relatie met zien; relatie met verwarmen	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 2	ervaring opdoen met en onderzoeken van het verschijnsel geluid: geluidsbronnen; eigenschappen van geluid (geluidstrilling, geluidssterkte, toonhoogte, klankkleur); relatie met horen en gehoorschade	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 2	ervaring opdoen met en onderzoeken van temperatuur (warmte): warmtebronnen; warm en koud is relatief; verandering van temperatuur verandert stoffen (vriezen/-koelen leidt tot stollen/-krimpen; verwarmen/-koken leidt tot smelten/-verdampen/-uitzetten)	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 2	ervaring opdoen met en onderzoeken van het verschijnsel kracht: krachtbronnen; kracht door mensen (spierkracht); kracht van water (drijven/-zweven/-zinken/-stromen)	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 2	ervaring opdoen met en onderzoeken van het verschijnsel magnetisme: aantrekken en afstoten van magneten; magnetisme als eigenschap van materialen	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 2	ervaring opdoen met en onderzoeken van het verschijnsel elektriciteit: stroom gaat rond in een gesloten stroomkring; het ontstaan van statische elektriciteit; gebruik door en gevaar voor de mens	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 2	verkennen van energie: energiebronnen (aardgas, aardwarmte, biomassa, hout, olie, water, wind, zon, maar ook mens en paard); relateren aan vormen van energie (warmte, licht, kracht en geluid); reflectie op het gebruik van energiebronnen (beschikbaarheid, voor- en nadelen)	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 3	onderzoeken van de wijze waarop de zintuigen verschijnselen als licht, kleur, geur of geluid waarnemen	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
42	FASE 3	onderzoeken van het verschijnsel licht: lichtbronnen; materialen die licht doorlaten (lichtbreking), licht terugkaatsen (schaduw/-spiegelen) en licht absorberen (verwarmen); licht kan worden gesplitst in kleuren (prisma); relatie met zien; lichtsterkte in lumen	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 3	onderzoeken van het verschijnsel geluid: geluidsbronnen; eigenschappen van geluid (geluidstrilling, geluidssterkte, toonhoogte, factoren die de klank bepalen en voortplanting door materiaal); relatie met horen (waarnemen van geluid in bijv. verkeer) en gehoorschade	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 3	onderzoeken van temperatuur (warmte): warmtebronnen en koelapparaten; stoffen veranderen door temperatuurverandering (vriezen/-koelen leidt tot stollen/-krimpen/-condenseren, verwarmen/-koken leidt tot smelten/-verdampen/-uitzetten)	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 3	onderzoeken van het verschijnsel kracht: zwaartekracht; wrijvingskracht; kracht van lucht; kracht van water (opwaartse kracht)	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 3	onderzoeken van het verschijnsel magnetisme: aantrekken en afstoten van magneten (relatie met de begrippen noordpool/-zuidpool en werking van een kompas); magnetische eigenschappen van materialen	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 3	onderzoeken van het verschijnsel elektriciteit: materialen die stroom doorlaten (geleiden) of niet (isoleren); stroomkringen; werking van een elektromagneet (spoel, dynamo); opwekken van statische elektriciteit; reflectie op gebruik en gevaar van elektriciteit	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 3	verkennen van het gebruik van natuurkundige verschijnselen in verschillende technologieën	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
42	FASE 3	onderzoeken van energie: voorbeelden van energiebronnen (aardgas, aardwarmte, olie, biomassa, hout, kernenergie, water, wind, zon, maar ook mens en paard); energiebronnen kunnen verschillende vormen van energie leveren; energievormen kunnen in elkaar overgaan waarbij geen energie verloren gaat (bijv. licht in warmte, elektriciteit in warmte en licht, spierkracht in beweging); reflectie op gebruik van energiebronnen (beschikbaarheid, voor- en nadelen)	Natuurkundige verschijnselen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)		cluster	inhoudslijn
KERNDOEL 43: De leerlingen leren hoe je weer en klimaat kunt beschrijven met behulp van temperatuur, neerslag en wind.			
43	FASE 1 ervaren en onderzoeken van weersverschijnselen en de relatie met de seizoenen (het regent, het waait, de zon schijnt)	Weer en klimaat	De ruimte om je heen
43	FASE 1 beseffen van de invloed van <u>weer</u> en seizoenen op de mens	Weer en klimaat	De ruimte om je heen
43	FASE 2 ervaren en onderzoeken wat het weerbeeld per seizoen is (in regen, hagel en sneeuw, wind, temperatuur en mate van bewolking)	Weer en klimaat	De ruimte om je heen
43	FASE 2 beseffen van weersverschillen in de ruimte (plekken in Nederland) en in de tijd	Weer en klimaat	De ruimte om je heen
43	FASE 2 realiseren dat weer en seizoenen invloed hebben op mensen, dieren en planten	Weer en klimaat	De ruimte om je heen
43	FASE 2 samenhang zien tussen weer en klimaat	Weer en klimaat	De ruimte om je heen
43	FASE 2 waarnemingen doen aan het weer met passende weersinstrumenten	Weer en klimaat	De ruimte om je heen
43	FASE 3 onderzoek doen aan weersverschijnselen (windrichting, windkracht, luchtdruk, temperatuur, type en hoeveelheid neerslag en mate en soort van bewolking)	Weer en klimaat	De ruimte om je heen
43	FASE 3 beschrijven van een weerbeeld per seizoen en weersverschillen in de ruimte (plekken in de wereld) en in de tijd (historisch)	Weer en klimaat	De ruimte om je heen
43	FASE 3 onderzoeken van de invloed van weer en klimaat op mens, dier, plant en landschap	Weer en klimaat	De ruimte om je heen

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)		cluster	inhoudslijn	
KERND OEL 44: De leerlingen leren bij producten uit hun eigen omgeving relaties te leggen tussen de werking, de vorm en het materiaalgebruik.				
44	FASE 1	verkennen en ontdekken van eigenschappen van materialen en stoffen	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 1	aangeven waarvan voorwerpen zijn gemaakt en de relatie tussen de vorm en de functie onderzoeken	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 1	verkennen en toepassen van eenvoudige constructieprincipes voor een stabiel en stevig product (constructies) zoals stapelen, in elkaar passen, in-verband-leggen o.a. met constructiematerialen	Technische principes en systemen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 1	experimenteren met eenvoudige verbindingen (bijv. lijm, knopen, spijkers, schroeven, bouten en moeren)	Technische principes en systemen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 1	onderzoeken en ervaren van bewegings- en overbrengings-principes zoals de werking van een touw met opwindas (hijskraan) en een scharnier	Technische principes en systemen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	verkennen van de rol van <u>planten</u> en <u>dieren</u> bij <u>technologische ontwikkelingen</u> en uitvindingen (bijv. klittenband, neus hogesnelheidstrein, oppervlak zwempak)	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
44	FASE 2	opzetten en uitvoeren van een eenvoudig experiment met een natuurkundig verschijnsel	Natuurkundige verschijnselen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	verkennen van welk materiaal voorwerpen zijn gemaakt (bijv. metaal, (natuur-)steen, glas, plastic, hout, papier, textiel, beton, polyester)	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	verkennen van waarneembare eigenschappen van materialen zoals geleiden en isoleren van warmte, geluid en/of elektriciteit, de invloed van vocht (roesten)	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	verkennen van waarneembare eigenschappen van stoffen: oplossen (bijv. keukenpoeders); mengen en ontmengen (laagjesvorming)	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	samenhang zien tussen waarneembare eigenschappen van materialen (zowel direct, na verloop van tijd of op een andere plaats zichtbaar)	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	ontdekken van relaties tussen de werking, de vorm en het gebruikte materiaal bij bekende voorwerpen (denken in vorm-functie van producten en materiaal-functie bij producten)	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	ontdekken van patronen en ordeningen zoals vormeigenschappen toekennen aan dingen om je heen en patronen ontdekken in de omgeving (bijv. in tegels rond de school, stenen van metselwerk of in zeepbellen)	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	opzetten en uitvoeren van een eenvoudig experiment met materialen, stoffen of voorwerpen	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	onderzoeken van constructies en constructieprincipes die zorgen voor stabiliteit en stevigheid in voorwerpen, gebouwen en kunstwerken zoals brede basis, driehoek-constructies, boog, profiel, buis (bijv. in kast, toren, piramide, brug)	Technische principes en systemen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	herkennen en toepassen van verschillende typen verbindingen zoals naaien, nieten, schroeven, solderen, scharnieren, verbinden met klittenband	Technische principes en systemen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	onderzoeken hoe kracht en beweging kunnen worden overgebracht zoals kracht via hefboom of katrol, beweging via tandwiel of fietsketting	Technische principes en systemen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	herkennen van een geautomatiseerd systeem in een apparaat en uitzoeken welke actie of informatie leidt tot welk effect	Technische principes en systemen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 2	opzetten en uitvoeren van een eenvoudig experiment met behulp van een technisch principe	Technische principes en systemen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 3	reflecteren op betekenissen van <u>dieren</u> en <u>planten</u> in relatie tot voor mensen relevante <u>technologische ontwikkelingen</u> (bijv. op het gebied van voeding, medicijnen, apparatuur)	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
44	FASE 3	uitvoeren van eenvoudige experimenten met planten (bijv. factoren die van invloed zijn op de groei) en met dieren (bijv. factoren die van invloed zijn op de voorkeuren van grondieren zoals regenwormen); waarbij de zorg voor levende organismen niet uit het oog wordt verloren	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
44	FASE 3	opzetten en uitvoeren van een vergelijkend experiment met een natuurkundig verschijnsel	Natuurkundige verschijnselen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 3	onderzoeken uit welk materiaal of uit welke combinaties van materialen een voorwerp bestaat (bijv. metaal, (natuur-)steen, glas, plastic, hout, papier, textiel, beton, polyester)	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijselen uit natuurkunde en techniek

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
44	FASE 3 onderzoeken van veranderingen aan waarneembare eigenschappen van materialen: met betrekking tot warmte, geluid en elektriciteit; relatie tussen gewicht en volume; invloed van vocht (roesten); invloed van temperatuur (uitzetten/krimpen); afstotings- en aantrekkingskracht van magnetische materialen	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 3 onderzoeken van eigenschappen van stoffen: oplossen; mengen en ontmengen (waterige en vetachtige lagen); uitzakken (aarde in water)	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 3 ontdekken van relaties tussen vorm en functie van producten, de werking en het materiaalgebruik bij producten	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 3 onderzoeken van de kringloop van materiaal aan de hand van bekende voorwerpen	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 3 opzetten en uitvoeren van een vergelijkend experiment met materialen, stoffen of voorwerpen	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 3 onderzoeken en functioneel toepassen van bewegings- en overbrengingsprincipes (snaar), sturingsmechanismen en pneumatiek	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 3 toepassen van technische principes bij het oplossen van een vraag of probleem door deze functioneel te gebruiken in eigen ontwerpen (onderzoeken en ontwerpen)	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
44	FASE 3 opzetten en uitvoeren van een vergelijkend experiment met behulp van een technisch principe	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)		cluster	inhoudslijn
KERNDOEL 45: De leerlingen leren oplossingen voor technische problemen te ontwerpen, deze uit te voeren en te evalueren.			
45	FASE 1 maken van een object naar eigen ontwerp (idee en inzicht) met materialen en voorwerpen (bijv. bouwen met constructiemateriaal)	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 1 verkennen en toepassen van eenvoudige constructieprincipes voor een stabiel en stevig product (constructies) zoals stapelen, in elkaar passen, in-verband-leggen o.a. met constructiematerialen	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 1 experimenteren met eenvoudige verbindingen (bijv. lijm, knopen, spijkers, schroeven, bouten en moeren)	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 1 onderzoeken en ervaren van bewegings- en overbrengings-principes zoals de werking van een touw met opwindas (hijskraan) en een scharnier	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 2 ontwerpen en maken van een object naar eigen idee en inzicht waarbij rekening wordt gehouden met het gebruik van materialen	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 2 maken van een object met behulp van eenvoudige constructieprincipes zoals profielen en driehoek-constructies (stabiele en stevige constructie)	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 2 herkennen en toepassen van verschillende typen verbindingen zoals naaien, nieten, schroeven, solderen, scharnieren, verbinden met klittenband	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 2 onderzoeken hoe kracht en beweging kunnen worden overgebracht zoals kracht via hefboom of katrol, beweging via tandwiel of fietsketting	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 2 toepassen van technische principes bij het oplossen van een vraag of probleem door deze functioneel te gebruiken in eigen ontwerpen (onderzoeken en ontwerpen)	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 3 ontwerpen en maken van een object naar eigen idee en inzicht en bij de materiaalkeuze rekening houden met materiaaleigenschappen en de functie van het voorwerp	Materialen, stoffen en voorwerpen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 3 ontwerpen en maken van een object met behulp van constructieprincipes zoals profielen en driehoek-constructies (stabiele en stevige constructie)	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 3 gebruik maken van verbindingen bij het uitvoeren van een ontwerp (vaste verbinding zoals pin/gat, genaaid, gelast; los/vaste verbinding zoals knoop, rits, bout en moer)	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 3 onderzoeken en functioneel toepassen van bewegings- en overbrengingsprincipes (snaar), sturingsmechanismen en pneumatiek	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek
45	FASE 3 toepassen van technische principes bij het oplossen van een vraag of probleem door deze functioneel te gebruiken in eigen ontwerpen (onderzoeken en ontwerpen)	Technische principes en systemen	Verschijnselen uit natuurkunde en techniek

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)		cluster	inhoudslijn
KERNDOEL 46: De leerlingen leren dat de positie van de aarde ten opzichte van de zon, seizoenen en dag en nacht veroorzaakt.			
46	FASE 1	ervaren en onderzoeken van weersverschijnselen en de relatie met de seizoenen (het regent, het waait, de zon schijnt)	Weer en klimaat De ruimte om je heen
46	FASE 1	beseffen van de invloed van <u>weer</u> en seizoenen op de mens	Weer en klimaat De ruimte om je heen
46	FASE 1	ontdekken van de aanwezigheid van maan en sterren in de nacht (heelal)	Heelal en hemellichamen De ruimte om je heen
46	FASE 1	realiseren dat de aanwezigheid en positie van de zon dag, nacht en de seizoenen veroorzaken	Heelal en hemellichamen De ruimte om je heen
46	FASE 1	ervaren dat bomen (en andere planten) veranderen met de seizoenen	Omgaan met de natuur Planten, dieren en de mens
46	FASE 2	ervaren en onderzoeken wat het weerbeeld per seizoen is (in regen, hagel en sneeuw, wind, temperatuur en mate van bewolking)	Weer en klimaat De ruimte om je heen
46	FASE 2	beseffen van weersverschillen in de ruimte (plekken in Nederland) en in de tijd	Weer en klimaat De ruimte om je heen
46	FASE 2	realiseren dat weer en seizoenen invloed hebben op mensen, dieren en planten	Weer en klimaat De ruimte om je heen
46	FASE 2	ervaren dat we de maan in verschillende vormen zien	Heelal en hemellichamen De ruimte om je heen
46	FASE 2	beseffen dat de aarde draait en beweegt t.o.v. van de zon (heelal)	Heelal en hemellichamen De ruimte om je heen
46	FASE 2	onderzoeken hoe dag en nacht ontstaan (stand van de zon gedurende de dag en verloop van de schaduw)	Heelal en hemellichamen De ruimte om je heen
46	FASE 3	beschrijven van een weerbeeld per seizoen en weersverschillen in de ruimte (plekken in de wereld) en in de tijd (historisch)	Weer en klimaat De ruimte om je heen
46	FASE 3	onderzoeken van de invloed van weer en klimaat op mens, dier, plant en landschap	Weer en klimaat De ruimte om je heen
46	FASE 3	inzicht krijgen in de draaiing van de aarde en beweging van aarde en maan t.o.v. elkaar en t.o.v. de zon (maanstanden, heelal)	Heelal en hemellichamen De ruimte om je heen
46	FASE 3	verband zien tussen zonnestand, schaduwlengte en daglengte in zomer en winter (en koppelen aan klimaatzone)	Heelal en hemellichamen De ruimte om je heen
46	FASE 3	kennis nemen van de ligging van de aarde en andere planeten t.o.v. de zon	Heelal en hemellichamen De ruimte om je heen

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
KERND OEL 47: De leerlingen leren de ruimtelijke inrichting van de eigen omgeving te vergelijken met die in omgevingen elders, in binnen- en buitenland, vanuit de perspectieven landschap, wonen, werken, verkeer, recreatie, welvaart, cultuur en levensbeschouwing. In ieder geval wordt daarbij aandacht besteed aan twee lidstaten van de Europese Unie en twee landen die in 2004 lid werden, de Verenigde Staten en een land in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.			
47	FASE 1 verkennen en vergelijken hoe mensen wonen en leven in straat of buurt	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 1 verkennen en bespreken van verhuizen	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 1 kennismaken van beroepen en bezigheden van volwassenen uit de naaste omgeving en hun werklocatie (werken)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 1 verkennen hoe mensen recreëren (bijv. sport, uitstapje, uitgaan, vakantie)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 1 kennismaken met gebruiken, leefgewoonten en feestdagen vanuit verschillende culturele achtergronden in de eigen omgeving (bijv. eetgewoonten, kleding, bouwstijlen) (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
47	FASE 1 kennismaken met gebruiken en feestdagen bij verschillende levensbeschouwingen (geestelijke stromingen) (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
47	FASE 1 ontdekken dat mensen verschillende talen spreken	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
47	FASE 1 herkennen van verschillen in landschappen en omgevingen die door mensen zijn ingericht (natuurlandschap en cultuurlandschap)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 1 verkennen van verschijnselen die voorkomen in de natuurlijke omgeving (vegetatie en dieren)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 1 (samen) nadenken over de inrichting van de naaste omgeving	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 1 ontdekken dat mensen de wereld hebben ingedeeld (bijv. <u>grenzen</u> , landen, werelddelen)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 1 bewust worden dat de mens invloed heeft op de natuurlijke omgeving	Omgaan met het milieu	De ruimte om je heen
47	FASE 1 kennismaken met voedselproductie in landbouw en veeteelt in de directe omgeving (bijv. kaasmakerij, eierboer, akkerbouw- of veeteeltbedrijf)	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 1 kennismaken met verschillende gewassen uit de akkerbouw en tuinbouw	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 1 realiseren dat de basis voor voedingsmiddelen niet uit de fabriek komt	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 1 verkennen dat (bekende) producten ergens worden gemaakt voordat deze in de winkel liggen (zowel voedingsmiddelen als industriële producten)	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 1 herkennen van verschillende vormen van transport zoals elektriciteit, data, water, personen en goederen	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 1 verkennen van soorten vervoer en vervoerswegen en de functionaliteit	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 1 kijken naar en praten over 'markante' herkenningspunten in de eigen buurt	Kaart en kaartbeeld	De ruimte om je heen
47	FASE 1 waarnemen en verkennen van de omgeving met al je zintuigen	Omgaan met de natuur	Planten, dieren en de mens
47	FASE 2 kennismaken met internationale samenwerkingsverbanden zoals Unicef en ontwikkelingsorganisaties (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
47	FASE 2 verkennen waar, wie en hoe mensen wonen in Nederland en wereldwijd (bevolkings spreiding)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 2 kennismaken met diverse beroepen en beroepsgroepen waarin mensen werken	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 2 verkennen waarvandaan, waarnaartoe en waarom mensen verhuizen (verstedelijking, bevolkingsontwikkeling)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 2 onderzoeken op welke wijze mensen recreëren (ook uitgaan en winkelen)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 2 inzicht krijgen in wijzen waarop mensen in hun levensonderhoud voorzien (<u>werken</u> , verdienen, uitgeven)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 2 ontdekken van verschillen in gebruiken en leefgewoonten vanuit verschillende culturele achtergronden in de eigen omgeving (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
47	FASE 2 ontdekken van de relatie tussen rol en verwachtingspatroon van mensen en de wijzigingen in beide onder invloed van tijd en (sub)cultuur (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
47	FASE 2 bespreken wat de invloed is van sekse, cultuur, leeftijd op leefgewoonten en samenleven (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
47	FASE 2 onderzoeken hoe de ruimte om je heen er uitziet	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 2 verkennen van verschillende elementen van een landschap (reliëf, hoog/laag, begroeiing, dieren) en vergelijken van landschappen in Nederland (natuurlandschap en cultuurlandschap)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
47	FASE 2 ontdekken wat er groeit en bloeit in de ruimte om je heen (vegetatie)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 2 (samen) nadenken over inrichting van de ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 2 verkennen van de betekenis en de rol van de verdeling van de wereld in landen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 2 zicht krijgen op (kenmerkende) verschillen tussen ons land en andere landen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 2 beseffen dat ingrijpen van de mens op aarde van invloed is op het natuurlijk evenwicht	Omgaan met het milieu	De ruimte om je heen
47	FASE 2 realiseren dat bepaalde natuurlijke energiebronnen eindig zijn (olie en gas) en andere oneindig zijn (zon, wind en water)	Omgaan met het milieu	De ruimte om je heen
47	FASE 2 werken aan een duurzame samenleving	Omgaan met het milieu	De ruimte om je heen
47	FASE 2 verkennen van de relatie tussen natuur en milieu (bijv. Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer)	Omgaan met het milieu	De ruimte om je heen
47	FASE 2 onderzoeken wat middelen van bestaan zijn in Nederland (landbouw, visserij, industrie)	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 2 onderzoeken van kenmerken van verschillende vormen van landbouw	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 2 verkennen van de voedselproductieketen bij verschillende voedingsmiddelen (ook in relatie tot duurzaamheid)	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 2 verkennen van de productieketen bij verschillende industriële producten (ook in relatie tot duurzaamheid)	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 2 herkennen van verschillen en overeenkomsten tussen industriële en ambachtelijke producten	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 2 verkennen van de infrastructuur van Nederland	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 2 verkennen van de relatie tussen transportwijze en transportdoel bij mensen, goederen, water, energie, data	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 3 verkennen van (taken van) internationale instellingen zoals de Verenigde Naties (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
47	FASE 3 zicht krijgen op het ontstaan van de huidige machtsblokken in de wereld (oorlog en vrede) (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
47	FASE 3 kennis en inzicht verwerven in het ontstaan van (internationale) conflicten en de wijze waarop naar oplossingen wordt gestreefd (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
47	FASE 3 verkennen van de samenwerking tussen landen op politiek en economisch gebied en onderzoeken hoe dit zichtbaar is in de samenleving (globalisering, wereldeconomie) (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
47	FASE 3 verdiepen in aspecten van de verzorgingsstaat Nederland zoals stimuleren van 'een leven lang leren' (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
47	FASE 3 verkennen van en inzicht krijgen in de opbouw van het Nederlandse onderwijsstelsel (b)	Organisatie van de samenleving	De samenleving
47	FASE 3 bekijken en onderzoeken van de opbouw en inrichting van een dorp/stad naar bebouwing, infrastructuur en bestemming (verstedelijking)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 3 verkennen van verschillen tussen wonen in een grote stad(-swijk) of in een klein dorp en de daar beschikbare voorzieningen	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 3 onderzoeken van de relatie tussen welvaart en de gebouwen, voorzieningen en scholen op verschillende plekken in de wereld	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 3 vergelijken van de levenswijze, welvaart en welzijn in Nederland met een tweede en een derdewereldland (arm en rijk)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 3 onderzoeken van verschillende vormen van recreatie zoals het bezoeken van pretparken, winkelen, wandelen, zwemmen en de bijbehorende locatie(s)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 3 onderzoeken van immigratie en emigratie in verschillende landen en gevolgen hiervan (bevolkingsontwikkeling)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
47	FASE 3 onderzoeken van gebruiken, leefgewoonten en feestdagen van mensen met verschillende culturele achtergronden in de wereld (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
47	FASE 3 onderscheiden van belangrijke geestelijke stromingen in de wereld en de invloed van hun kenmerkende eigenschappen op een samenleving (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
47	FASE 3 bespreken van ontwikkelingen als ontkenkelijking en uitbreiding van geloofsgemeenschappen en de (mogelijke) invloed op de samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
47	FASE 3 onderzoeken van de cultuur in een land uit Azië, Midden-Oosten, Afrika en Zuid-Amerika (herkenbare aspecten) en vergelijken met culturele elementen uit Nederland	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
47	FASE 3 bespreken wat de invloed is van sekse, cultuur, leeftijd op leefgewoonten en samenleven (b)	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	De samenleving
47	FASE 3 verkennen van oorzaken en gevolgen van klimaatverandering	Weer en klimaat	De ruimte om je heen
47	FASE 3 onderzoeken van elementen van natuurlandschap en cultuurlandschap en het ontstaan hiervan	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 3 vergelijken van verschillende natuurlijke elementen op een bepaalde locatie (bijv. vegetatie in relatie tot neerslag en temperatuur)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 3 (samen) nadenken over de inrichting van de ruimte	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 3 onderzoeken van de functie van <u>grenzen</u> (bijv. natuurlijke grenzen, staatkundige grenzen, politieke grenzen, taalgrenzen, culturele grenzen)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
47	FASE 3 verkennen van locatiefactoren bij verschillende landbouwgewassen	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 3 onderzoeken van economische vestigingsplaats van industrie (nationaal en internationaal)	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 3 onderzoeken van welke grondstoffen industriële producten zijn gemaakt, waar deze vandaan komen en hoe deze verwerkt worden	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 3 verkennen van verschillen tussen landbouw, industrie en dienstverlening	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 3 verkennen van het ontstaan van landbouw, industrie en dienstverlening	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 3 onderzoeken van de complexiteit van voedselproductieketens en de relatie tot duurzaamheid	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 3 de mobiliteit van mensen onderzoeken (bijv. overbruggen van afstanden, welke en hoe?)	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 3 onderzoeken van transportwijzen en transportdoelen zoals van mensen, goederen, water, energie, data	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
47	FASE 3 onderzoeken van interactiepatronen aan de hand van informatie op een kaart (bijv. woon-werkverkeer, koopgedrag bij levensmiddelen en meubels, recreatie)	Kaart en kaartbeeld	De ruimte om je heen
47	FASE 3 onderzoeken van het 'sociale verband' de wisselwerking tussen planten, dieren, mensen en omgeving	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens
47	FASE 3 onderzoeken waarom mensen dieren houden en gewassen beheren	Planten en dieren	Planten, dieren en de mens

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)		cluster	inhoudslijn
KERNDOEL 48: Kinderen leren over de maatregelen die in Nederland genomen worden/werden om bewoning van door water bedreigde gebieden mogelijk te maken.			
48	FASE 1	bewust worden dat de mens invloed heeft op de natuurlijke omgeving	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
48	FASE 2	verkennen van de verdeling land en water in de ruimte om je heen zoals zeeën, meren, rivieren (stroomgebied)	Bouw en processen van de aarde De ruimte om je heen
48	FASE 2	onderzoeken waarom, waar en hoe mensen zich beschermen tegen het water	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap) De ruimte om je heen
48	FASE 2	beseffen dat ingrijpen van de mens op aarde van invloed is op het natuurlijk evenwicht	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
48	FASE 2	verkennen van mogelijkheden van de mens om bij te dragen aan behoud/herstel van het natuurlijk evenwicht (watermanagement)	Omgaan met het milieu De ruimte om je heen
48	FASE 3	verkennen welke processen van de aarde tot natuurrampen kunnen leiden (en wat de gevolgen zijn voor mensen)	Bouw en processen van de aarde De ruimte om je heen
48	FASE 3	verkennen van oorzaken en gevolgen van klimaatverandering	Weer en klimaat De ruimte om je heen
48	FASE 3	onderzoeken hoe men in Nederland het water beheert en beheerst (bescherming tegen water)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap) De ruimte om je heen

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)	cluster	inhoudslijn
KERNDOEL 49: De leerlingen leren over de mondiale ruimtelijke spreiding van bevolkingsconcentraties en godsdiensten, van klimaten, energiebronnen en van natuurlandschappen zoals vulkanen, woestijnen, tropische regenwouden, hooggebergten en rivieren.			
49	FASE 1 verkennen en vergelijken hoe mensen wonen en leven in straat of buurt	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
49	FASE 1 verkennen en bespreken van verhuizen	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
49	FASE 1 bekijken en onderzoeken van verschillende soorten grond	Bouw en processen van de aarde	De ruimte om je heen
49	FASE 1 bekijken en bespreken van elementen van de aarde (bijv. bergen, zeeën, vulkanen, woestijnen en grotten)	Bouw en processen van de aarde	De ruimte om je heen
49	FASE 1 verkennen van <u>processen van de aarde</u> (bijv. <u>natuurrampen</u> zoals overstroming, windhoos, aardbeving)	Bouw en processen van de aarde	De ruimte om je heen
49	FASE 1 herkennen van verschillen in landschappen en omgevingen die door mensen zijn ingericht (natuurlandschap en cultuurlandschap)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
49	FASE 1 verkennen van verschijnselen die voorkomen in de natuurlijke omgeving (vegetatie en dieren)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
49	FASE 1 (samen) nadenken over de inrichting van de naaste omgeving	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
49	FASE 1 verkennen van soorten vervoer en vervoerswegen en de functionaliteit	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
49	FASE 2 verkennen waar, wie en hoe mensen wonen in Nederland en wereldwijd (bevolkingsspreiding)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
49	FASE 2 verkennen waarvandaan, waarnaartoe en waarom mensen verhuizen (verstedelijking, bevolkingsontwikkeling)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
49	FASE 2 inzicht krijgen in wijzen waarop mensen in hun levensonderhoud voorzien (<u>werken</u> , verdienen, uitgeven)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
49	FASE 2 onderzoeken wat de samenstelling is van de grond waarop je woont (bodemprofiel) en vergelijken met de bodem elders in Nederland	Bouw en processen van de aarde	De ruimte om je heen
49	FASE 2 onderzoeken wat aardbevingen en vulkanen zijn, hoe deze op aarde ontstaan en wat gevolgen (kunnen) zijn (processen van de aarde, natuurrampen)	Bouw en processen van de aarde	De ruimte om je heen
49	FASE 2 verkennen van de verdeling land en water in de ruimte om je heen zoals zeeën, meren, rivieren (stroomgebied)	Bouw en processen van de aarde	De ruimte om je heen
49	FASE 2 beseffen van weersverschillen in de ruimte (plekken in Nederland) en in de tijd	Weer en klimaat	De ruimte om je heen
49	FASE 2 verkennen van verschillende elementen van een landschap (reliëf, hoog/laag, begroeiing, dieren) en vergelijken van landschappen in Nederland (natuurlandschap en cultuurlandschap)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
49	FASE 2 verkennen van de infrastructuur van Nederland	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
49	FASE 2 verkennen van de relatie tussen transportwijze en transportdoel bij mensen, goederen, water, energie, data	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
49	FASE 3 bekijken en onderzoeken van de opbouw en inrichting van een dorp/stad naar bebouwing, infrastructuur en bestemming (verstedelijking)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
49	FASE 3 verkennen van verschillen tussen wonen in een grote stad(-swijk) of in een klein dorp en de daar beschikbare voorzieningen	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
49	FASE 3 onderzoeken van de relatie tussen welvaart en de gebouwen, voorzieningen en scholen op verschillende plekken in de wereld	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
49	FASE 3 onderzoeken van immigratie en emigratie in verschillende landen en gevolgen hiervan (bevolkingsontwikkeling)	Wonen, werken, recreëren	De samenleving
49	FASE 3 onderzoeken van verschillende grondsoorten	Bouw en processen van de aarde	De ruimte om je heen
49	FASE 3 onderzoeken waar op aarde erosie/verwering of afzetting plaatsvindt	Bouw en processen van de aarde	De ruimte om je heen
49	FASE 3 relaties leggen en verklaren tussen de opbouw van verschillende gebieden op aarde	Bouw en processen van de aarde	De ruimte om je heen
49	FASE 3 het ontstaan van 'het gebied waar Nederland nu ligt' onderzoeken	Bouw en processen van de aarde	De ruimte om je heen
49	FASE 3 verkennen welke processen van de aarde tot natuurrampen kunnen leiden (en wat de gevolgen zijn voor mensen)	Bouw en processen van de aarde	De ruimte om je heen
49	FASE 3 onderzoeken en beschrijven hoe de <u>waterkringloop</u> er uitziet en wat de invloed hiervan is op de mens	Bouw en processen van de aarde	De ruimte om je heen
49	FASE 3 onderzoeken wat verschillen zijn in flora en fauna in verschillende klimaatzones	Weer en klimaat	De ruimte om je heen
49	FASE 3 beschrijven van verschillende <u>klimaten</u> in Europa en koppelen van klimaten aan landschappen/landschapszones in Europa	Weer en klimaat	De ruimte om je heen

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
49	FASE 3 verband zien tussen zonnestand, schaduw lengte en daglengte in zomer en winter (en koppelen aan klimaatzone)	Heelal en hemellichamen	De ruimte om je heen
49	FASE 3 onderzoeken van elementen van natuurlandschap en cultuurlandschap en het ontstaan hiervan	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
49	FASE 3 beschrijven van de kenmerken (natuur, ligging en klimaat) van verschillende gebieden in de wereld zoals woestijnen, tropische regenwouden, hooggebergten	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
49	FASE 3 verkennen van de verschillende vegetatiezones van evenaar tot polen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
49	FASE 3 vergelijken van verschillende natuurlijke elementen op een bepaalde locatie (bijv. vegetatie in relatie tot neerslag en temperatuur)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
49	FASE 3 onderzoeken van de functie van <u>grenzen</u> (bijv. natuurlijke grenzen, staatkundige grenzen, politieke grenzen, taalgrenzen, culturele grenzen)	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	De ruimte om je heen
49	FASE 3 verkennen van locatiefactoren bij verschillende landbouwgewassen	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
49	FASE 3 onderzoeken van economische vestigingsplaats van industrie (nationaal en internationaal)	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
49	FASE 3 onderzoeken van welke grondstoffen industriële producten zijn gemaakt, waar deze vandaan komen en hoe deze verwerkt worden	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
49	FASE 3 de mobiliteit van mensen onderzoeken (bijv. overbruggen van afstanden, welke en hoe?)	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
49	FASE 3 onderzoeken van transportwijzen en transportdoelen zoals van mensen, goederen, water, energie, data	Landbouw, industrie en logistiek	De ruimte om je heen
49	FASE 3 aangeven op een kaart waar verschillende inrichtingselementen te vinden zijn (bijv. bouwwerken, gebieden)	Kaart en kaartbeeld	De ruimte om je heen
49	FASE 3 onderzoeken van interactiepatronen aan de hand van informatie op een kaart (bijv. woon-werkverkeer, koopgedrag bij levensmiddelen en meubels, recreatie)	Kaart en kaartbeeld	De ruimte om je heen

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)		cluster	inhoudslijn
KERNDOEL 50: De leerlingen leren omgaan met kaart en atlas, beheersen de basistopografie van Nederland, Europa en de rest van de wereld en ontwikkelen een eigentijds geografisch wereldbeeld.			
50	FASE 1	kijken naar en praten over 'markante' herkenningspunten in de eigen buurt	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 1	ontwikkelen van een eerste kaartbeeld (plattegrond)	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 2	ervaring opdoen in het lezen, selecteren, analyseren, interpreteren en visualiseren van informatie op kaarten	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 2	kennis opdoen over kaartelementen zoals legenda, schaal en coördinaten	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 2	oriënteren en verplaatsen in de ruimte met behulp van kaart of navigatieapp	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 2	lokaliseren van landen, gebieden en plaatsen op verschillende kaarten van Nederland, Europa en de wereld (bijv. aan de hand van actualiteit of vakantie)	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 2	maken van een eenvoudige kaart	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 2	kennismaken met verschillende atlassen en geografisch informatiesystemen (bijv. junior-Bosatlas, TomTom)	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 2	ontwikkelen van een kaartbeeld ('mental map') van de eigen regio en van Nederland	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 2	verwerven van basis kaartkennis (<u>topografie</u>) als kapstok voor informatie en gebeurtenissen van allerlei aard	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 3	aangeven op een kaart waar verschillende inrichtingselementen te vinden zijn (bijv. bouwwerken, gebieden)	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 3	onderzoeken van interactiepatronen aan de hand van informatie op een kaart (bijv. woon-werkverkeer, koopgedrag bij levensmiddelen en meubels, recreatie)	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 3	weergeven op een kaart van routes naar (internationale) bestemmingen in een passende schaal	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 3	verwerken van ruimtelijk informatie tot een eenvoudige (digitale) kaart (met titel, schaal aanduiding, legenda, grit en noordpijl)	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 3	ontwikkelen van een kaartbeeld ('mental map') van Europa en de wereld	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 3	verwerven van kaartkennis (topografie) als kapstok voor informatie en gebeurtenissen van allerlei aard	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen
50	FASE 3	gebruikmaken van verschillende atlassen, kaarten en geografisch informatiesystemen bij het beantwoorden van geografische vragen	Kaart en kaartbeeld De ruimte om je heen

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)		cluster	inhoudslijn
KERND OEL 51: De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.			
51	FASE 1	herkennen en gebruiken van eenvoudige begrippen van tijdsaanduiding en tijdsindeling en hun onderlinge relaties	Besef van tijd (cyclisch element) Tijd
51	FASE 1	beseffen van het cyclische karakter van de dagelijkse tijd en het lineaire karakter van historische tijd	Besef van tijd (cyclisch element) Tijd
51	FASE 1	beseffen van de tijd van gebeurtenissen, het kost tijd iets te doen of te maken	Besef van tijd (cyclisch element) Tijd
51	FASE 1	werken met eenvoudige kalenders	Besef van tijd (cyclisch element) Tijd
51	FASE 1	ontwikkelen van een besef van een 'lang geleden' waarbij tijd eindeloos is met steeds nieuwe gebeurtenissen op een eindeloze tijdlijn	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 1	redeneren in chronologie zoals bij je eigen levensloop en de ontwikkeling van (gebruiks-)voorwerpen en situaties	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 1	bewust worden van 'vroeger' en 'nu' door te kijken naar overeenkomsten en verschillen bij voorwerpen, gebruiken en situaties	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 1	relaties leggen tussen gebeurtenissen en personen (bijv. in een eenvoudige stamboom)	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 1	bespreken van herkenbare onderwerpen uit de geschiedenis	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 2	werken met begrippen van tijdsaanduiding en tijdsindeling en de onderlinge relaties (ook complexere begrippen zoals verleden, heden, toekomst)	Besef van tijd (cyclisch element) Tijd
51	FASE 2	omgaan met verschillende vormen van kalenders	Besef van tijd (cyclisch element) Tijd
51	FASE 2	in kaart brengen van familiegegevens en hun onderlinge relaties in de tijd zoals in een stamboom	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 2	omgaan met een tijdbalk als middel om gebeurtenissen, verschijnselen, ontwikkelingen en personen in de tijd te plaatsen	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 2	verkennen en vertrouwd worden met verschillende indelingen van de geschiedenis zoals de tien tijdvakken en de traditionele periode-indeling	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 2	reconstrueren en bespreken van gebeurtenissen en ontwikkelingen uit eigen en andermans leven	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 2	historische vragen stellen aan experts en ooggetuigen	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 2	onderzoeken van verschillende soorten historische bronnen zoals teksten, afbeeldingen, foto's, historische kaarten, voorwerpen, verhalen/liedjes, gebouwen, monumenten, kunst (schilderijen) en interpreteren van informatie hieruit	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 2	inventariseren van historische kenmerken van objecten in de eigen woonplaats zoals gebouwen, monumenten, straten (patroon/namen)	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 2	onderzoeken van voorwerpen die vroeger gebruikt werden (kenmerken, eigenschappen, gebruiksdoel) en vergelijken met voorwerpen van nu (continuïteit en verandering)	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 2	samen bespreken van historische gebeurtenissen of ontwikkelingen en aangeven van oorzaak en gevolg hiervan	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 3	gebruiken van begrippen van tijdsaanduiding en tijdsindeling bij het beschrijven van gebeurtenissen en situaties en het leggen van relaties hiertussen	Besef van tijd (cyclisch element) Tijd
51	FASE 3	omgaan met tijdbalken met verschillende intervallen voor het plaatsen van gebeurtenissen (begin- en eindjaartal) en historische personen	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 3	gebruikmaken van de namen van de tien tijdvakken en de traditionele periode-indeling	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 3	in kaart brengen (bijv. chronologisch) van ontwikkelingen en gegevens van processen in de tijd zoals politieke partijen, instellingen, personen	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 3	beantwoorden van een vraag over het verleden door het zoeken naar geschikte historische bronnen en onderzoeken van deze bronnen zoals het achterhalen van motieven van mensen voor handelingen uit het verleden	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
51	FASE 3	beseffen van de tijd-, plaats- en situatiegebondenheid van historische bronnen en de mogelijke tegenstrijdigheid van bronnen	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
51	FASE 3 verkennen en bespreken van belangrijke veranderingen die zich in de samenleving hebben voorgedaan (bijv. technologische ontwikkelingen, medische zorg, verschuivingen in rolgedrag en het verdwijnen van kinderarbeid)	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
51	FASE 3 onderzoeken van verschillen tussen onze huidige westerse cultuur en de culturen in vroegere tijden met betrekking tot inkomen, politieke constellatie, consumptiepatronen, voeding en ondervoeding, godsdienst, milieu, kunst, positie van de vrouw en het onderwijs	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
51	FASE 3 herkennen van veranderingen, verschillen en overeenkomsten in de samenlevingsvorm, leefomstandigheden en vrijetijdsbesteding van mensen tussen verschillende tijdvakken, binnen en een tijdvak en met het heden	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
51	FASE 3 onderscheiden van verschijnselen die in de geschiedenis doorlopend zijn of regelmatig terugkeren en verschijnselen die in de loop van de tijd zijn veranderd (continuïteit en verandering)	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
51	FASE 3 zoeken naar argumenten bij beweringen over historische onderwerpen	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
51	FASE 3 onderzoeken van een historische gebeurtenis of ontwikkeling en aangeven wat oorzaak/oorzaken en gevolg/gevolgen hiervan zijn	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
51	FASE 3 beseffen dat afhankelijk van situatie, moment en/of perspectief historische gebeurtenissen en ontwikkelingen door mensen verschillend kunnen worden ervaren	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
51	FASE 3 bewust worden van het belang van behoud van historische bronnen en bronnen van nu voor de toekomst	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
51	FASE 3 historische causale verbanden leggen tussen 'Verschijnselen, ontwikkelingen en personen uit de geschiedenis van Nederland en de wereld' (oorzaak en gevolg)	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)		cluster	inhoudslijn
KERND OEL 52: De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken: jagers en boeren; Grieken en Romeinen; monniken en ridders; steden en staten; ontdekkers en hervormers; regenten en vorsten; pruiken en revoluties; burgers en stoommachines; wereldoorlogen en holocaust; televisie en computer. De vensters van de canon van Nederland dienen als uitgangspunt ter illustratie van de tijdvakken.			
52	FASE 2	verkennen van de historische ontwikkeling van enige belangrijke cultuurelementen zoals (eet)gewoonten, kleding, bouwstijlen, godsdiensten, taal tussen verschillende tijdvakken	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
52	FASE 2	onderzoeken van verschillende soorten historische bronnen zoals teksten, afbeeldingen, foto's, historische kaarten, voorwerpen, verhalen/liedjes, gebouwen, monumenten, kunst (schilderijen) en interpreteren van informatie hieruit	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
52	FASE 2	inventariseren van historische kenmerken van objecten in de eigen woonplaats zoals gebouwen, monumenten, straten (patroon/namen)	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
52	FASE 2	onderzoeken van voorwerpen die vroeger gebruikt werden (kenmerken, eigenschappen, gebruiksdoel) en vergelijken met voorwerpen van nu (continuïteit en verandering)	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
52	FASE 2	bekijken van samenlevings- en woonvormen in verschillende tijdvakken en culturen	Historisch tijdsbesef (lineair element) Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de jagers-verzamelaars en het ontstaan van landbouw (c: Trijntje, Hunebedden)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de verspreiding van de Griekse en Romeinse cultuur en confrontatie met de Germaanse cultuur (c: De Romeinse Limes)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in het ontstaan en de verspreiding van het Christendom in Nederland en West-Europa (c: Willibrord)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de opkomst van de standenmaatschappij met hofstelsel en horigheid (c: Karel de Grote), ridders, kastelen en kruistochten en de opkomst en verspreiding van de Islam	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de toename van handel en ambachten en het ontstaan van (nieuwe) steden in de middeleeuwen (c: Hebban olla vogala, De Hanze, Jeroen Bosch, Maria van Bourgondië)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de ontdekkingsreizen (Europese expansie)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in (het begin van) de reformatie (c: Erasmus)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Opstand (80-jarige oorlog) en de republiek der zeven verenigde Nederlanden (c: De Opstand, Willem van Oranje, Johan van Oldenbarnevelt)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Gouden eeuw (c: De Beemster, Hugo de Groot, Rembrandt, Atlas Major Blaeu, Christiaan Huygens, Spinoza) en een tolerante republiek (c: De Statenbijbel)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de overzeese expansie en bloeiende economie (c: VOC en WIC, Michiel de Ruyter) en het slavernijverleden van Nederland (c: Slavernij, Max Havelaar)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de tijd van de verlichting (Eise Eisinga, Sara Burgerhart)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Franse revolutie, de Bataafse republiek en het Koninkrijk Holland (Franse overheersing) (c: De patriotten, Napoleon Bonaparte)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in het Koninkrijk der Nederlanden en het ontstaan van het parlementair stelsel in Nederland (c: Koning Willem I, De Grondwet)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de industriële revolutie in Nederland en het organiseren voor betere leef- en werkomstandigheden (c: De eerste spoorlijn, Het kinderwetje van Van Houten, Aletta Jacobs)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de moderne kunst in Nederland (c: Vincent van Gogh)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in uitvindingen en technologische ontwikkelingen (c: Haven van Rotterdam)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd
52	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Eerste wereldoorlog (c: De Eerste Wereldoorlog)	Verschijsenselen, ontwikkelingen en personen Tijd

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
52	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de economische wereldcrisis van 'de jaren dertig'	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
52	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Tweede wereldoorlog (c: Anton de Kom, De Tweede Wereldoorlog, Anne Frank)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
52	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Koude oorlog (c: Indonesië)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
52	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Verenigde Naties (c: Srebrenica) en de Europese samenwerking (c: Europa)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
52	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in Nederland in de 'jaren vijftig' van de vorige eeuw (c: Marga Klompé, Annie M.G. Schmidt)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
52	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Deltawerken (c: De Watersnood)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
52	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de geschiedenis van de Energievoorziening (c: Kolen en gas)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
52	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in Nederland in de 'jaren zestig en zeventig' van de vorige eeuw (c: De televisie)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
52	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de multiculturele samenleving (c: De gastarbeiders, Het Caribisch gebied, Het Oranjegevoel)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
52	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in actuele gebeurtenissen en ontwikkelingen en de relatie met historische gebeurtenissen en ontwikkelingen	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
52	FASE 3 gebruikmaken van de namen van de tien tijdvakken en de traditionele periode-indeling	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
52	FASE 3 in kaart brengen (bijv. chronologisch) van ontwikkelingen en gegevens van processen in de tijd zoals politieke partijen, instellingen, personen	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
52	FASE 3 beantwoorden van een vraag over het verleden door het zoeken naar geschikte historische bronnen en onderzoeken van deze bronnen zoals het achterhalen van motieven van mensen voor handelingen uit het verleden	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
52	FASE 3 beschrijven van een tijdvak via kenmerken vanuit verschillende perspectieven (sociaal, cultureel, economisch, politiek en levensbeschouwelijk)	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
52	FASE 3 beseffen dat afhankelijk van situatie, moment en/of perspectief historische gebeurtenissen en ontwikkelingen door mensen verschillend kunnen worden ervaren	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)		cluster	inhoudslijn	
KERNDOEL 53: De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.				
53	FASE 2	samen bespreken van historische gebeurtenissen of ontwikkelingen en aangeven van oorzaak en gevolg hiervan	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de jagers-verzamelaars en het ontstaan van landbouw (c: Trijntje, Hunebedden)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de verspreiding van de Griekse en Romeinse cultuur en confrontatie met de Germaanse cultuur (c: De Romeinse Limes)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in het ontstaan en de verspreiding van het Christendom in Nederland en West-Europa (c: Willibrord)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de opkomst van de standenmaatschappij met hofstelsel en horigheid (c: Karel de Grote), ridders, kastelen en kruistochten en de opkomst en verspreiding van de Islam	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de toename van handel en ambachten en het ontstaan van (nieuwe) steden in de middeleeuwen (c: Hebban olla vogala, De Hanze, Jeroen Bosch, Maria van Bourgondië)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de ontdekkingsreizen (Europese expansie)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in (het begin van) de reformatie (c: Erasmus)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Opstand (80-jarige oorlog) en de republiek der zeven verenigde Nederlanden (c: De Opstand, Willem van Oranje, Johan van Oldenbarnevelt)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Gouden eeuw (c: De Beemster, Hugo de Groot, Rembrandt, Atlas Major Blaeu, Christiaan Huygens, Spinoza) en een tolerante republiek (c: De Statenbijbel)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de overzeese expansie en bloeiende economie (c: VOC en WIC, Michiel de Ruyter) en het slavernijverleden van Nederland (c: Slavernij, Max Havelaar)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de tijd van de verlichting (Eise Eisinga, Sara Burgerhart)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Franse revolutie, de Bataafse republiek en het Koninkrijk Holland (Franse overheersing) (c: De patriotten, Napoleon Bonaparte)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in het Koninkrijk der Nederlanden en het ontstaan van het parlementair stelsel in Nederland (c: Koning Willem I, De Grondwet)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de industriële revolutie in Nederland en het organiseren voor betere leef- en werkomstandigheden (c: De eerste spoorlijn, Het kindernetje van Van Houten, Aletta Jacobs)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de moderne kunst in Nederland (c: Vincent van Gogh)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in uitvindingen en technologische ontwikkelingen (c: Haven van Rotterdam)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Eerste wereldoorlog (c: De Eerste Wereldoorlog)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de economische wereldcrisis van 'de jaren dertig'	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Tweede wereldoorlog (c: Anton de Kom, De Tweede Wereldoorlog, Anne Frank)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Koude oorlog (c: Indonesië)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Verenigde Naties (c: Srebrenica) en de Europese samenwerking (c: Europa)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in Nederland in de 'jaren vijftig' van de vorige eeuw (c: Marga Klompé, Annie M.G. Schmidt)	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	Tijd

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	cluster	inhoudslijn
53	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Deltawerken (c: De Watersnood)	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de geschiedenis van de Energievoorziening (c: Kolen en gas)	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in Nederland in de 'jaren zestig en zeventig' van de vorige eeuw (c: De televisie)	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de multiculturele samenleving (c: De gastarbeiders, Het Caribisch gebied, Het Oranjegevoel)	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 2,3 ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in actuele gebeurtenissen en ontwikkelingen en de relatie met historische gebeurtenissen en ontwikkelingen	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	Tijd
53	FASE 3 omgaan met tijdbalken met verschillende intervallen voor het plaatsen van gebeurtenissen (begin- en eindjaartal) en historische personen	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
53	FASE 3 beantwoorden van een vraag over het verleden door het zoeken naar geschikte historische bronnen en onderzoeken van deze bronnen zoals het achterhalen van motieven van mensen voor handelingen uit het verleden	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
53	FASE 3 verkennen en bespreken van belangrijke veranderingen die zich in de samenleving hebben voorgedaan (bijv. technologische ontwikkelingen, medische zorg, verschuivingen in rolgedrag en het verdwijnen van kinderarbeid)	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
53	FASE 3 onderzoeken van verschillen tussen onze huidige westerse cultuur en de culturen in vroegere tijden met betrekking tot inkomen, politieke constellatie, consumptiepatronen, voeding en ondervoeding, godsdienst, milieu, kunst, positie van de vrouw en het onderwijs	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
53	FASE 3 herkennen van veranderingen, verschillen en overeenkomsten in de samenlevingsvorm, leefomstandigheden en vrijetijdsbesteding van mensen tussen verschillende tijdvakken, binnen en een tijdvak en met het heden	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
53	FASE 3 onderscheiden van verschijnselen die in de geschiedenis doorlopend zijn of regelmatig terugkeren en verschijnselen die in de loop van de tijd zijn veranderd (continuïteit en verandering)	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
53	FASE 3 zoeken naar argumenten bij beweringen over historische onderwerpen	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
53	FASE 3 onderzoeken van een historische gebeurtenis of ontwikkeling en aangeven wat oorzaak/oorzaken en gevolg/gevolgen hiervan zijn	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
53	FASE 3 beseffen dat afhankelijk van situatie, moment en/of perspectief historische gebeurtenissen en ontwikkelingen door mensen verschillend kunnen worden ervaren	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd
53	FASE 3 historische causale verbanden leggen tussen 'Verschijnselen, ontwikkelingen en personen uit de geschiedenis van Nederland en de wereld' (oorzaak en gevolg)	Historisch tijdsbesef (lineair element)	Tijd

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Kerndoelen met aanbodsdoelen

aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)		cluster	inhoudslijn
Aanbodsdoelen die niet direct aansluiten op een kerndoel maar wel in het onderwijs aan de orde komen.			
. FASE 1	beseffen dat de leefomgeving wordt beïnvloed door techniek (wetenschap en technologie)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
. FASE 1	verkennen van de invloed van digitalisering op de eigen leefwereld (impact, veiligheid, gevaren)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
. FASE 1	kennismaken en ervaringen delen met onderdelen van de gezondheidszorg	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
. FASE 1	werken met een (eenvoudige) werktekening of handleiding	Technische principes en systemen	Verschuiven uit natuurkunde en techniek
. FASE 2	bewust worden van de digitalisering van de samenleving en de impact die dit heeft op de eigen leefomgeving	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
. FASE 2	bespreken van de impact, veiligheid en gevaren van techniek en hoe hiermee om te gaan (bijv. gereedschappen)	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
. FASE 2	bespreken van ervaringen met gezondheidszorg	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
. FASE 2	omgaan met eenvoudige 'gezondheidsproblemen' zoals verkoudheid, griep maar ook snijwondje, kneuzing, etc.	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
. FASE 2	kennismaken met eenvoudige eerste-hulpvaardigheden	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
. FASE 2	verkennen van de werking van eenvoudige (meet-)instrumenten en apparaten (bijv. huis-tuin-keukengereedschap)	Technische principes en systemen	Verschuiven uit natuurkunde en techniek
. FASE 2	stap voor stap uitvoeren van een werktekening of handleiding	Technische principes en systemen	Verschuiven uit natuurkunde en techniek
. FASE 3	bespreken van de invloed van verschillende toepassingsgebieden van techniek en technische systemen op de veiligheid van de leefomgeving	(Veilige) leefomgeving	De samenleving
. FASE 3	beseffen dat micro-organismen betrokken zijn bij de bereiding van voedsel (bijv. gisting), bij de voedselvertering (in de darmen), bij voedselbederf en bij het vergaan van (delen van) dode organismen	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
. FASE 3	onderzoeken van de basisregels van een gezond voedingspatroon en factoren die het eetgedrag en voedselkeuze beïnvloeden	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
. FASE 3	onderkennen van de eigen verantwoordelijkheid voor (gezonde) voeding	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	Planten, dieren en de mens
. FASE 3	onderzoeken hoe de gezondheidszorg functioneert	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
. FASE 3	verkennen wat de samenleving biedt voor mensen met een handicap of (chronische) ziekte	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
. FASE 3	bespreken wat het effect is van geneesmiddelen	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
. FASE 3	oefenen van (eenvoudige) eerste-hulpvaardigheden	Gezondheid en hygiëne	Planten, dieren en de mens
. FASE 3	verkennen van de werking van eenvoudige (meet-)instrumenten en apparaten (bijv. microscoop)	Technische principes en systemen	Verschuiven uit natuurkunde en techniek
. FASE 3	onderzoeken van de werking van een geautomatiseerd systeem in een apparaat	Technische principes en systemen	Verschuiven uit natuurkunde en techniek
. FASE 3	aan de hand van een werktekening iets construeren dat aan vooraf geformuleerde bedoelingen beantwoordt	Technische principes en systemen	Verschuiven uit natuurkunde en techniek